INVESTIGATION OF THE TEXTS IN MIDDLE SCHOOL 8TH GRADE TURKISH TEXTBOOKS IN TERMS OF CULTURAL LINGUISTICS

Ortaokul 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin

Kültürdilbilimsel Açıdan İncelenmesi¹

Abdullah GÜNEŞ²

Ahmet Turan SİNAN³

Abstract

Culture is a set of indicators derived from the common memory of a nation. Undoubtedly, language is one of the most important indicators that constitute a large part of this set, and today linguistic analyzes enable us to make a judgement about the cultural phenomena in language. At this point, cultural linguistics is a newly developing interdisciplinary field which emerged in the 20th century and based it's basic problem on the language-culture relation and conducting culture analysis through linguistic units. Notwithstanding textbooks are one of the most important and most used materials of education and training, they are also cultural sources consisting of linguistic expressions and pronunciations that can be the subject of linguistic analysis. The aim of this study is to analyze the texts in the 8th grade Turkish textbooks in the framework of cultural linguistics. For this purpose, 32 reading texts in the 8th Grade Turkish textbook which prepared by the Ministry of National Education were included in the study and these texts were analyzed by culture linguistic analysis. The study was analyzed by document analysis method, one of the qualitative research patterns. The cultural linguistic analysis conducted in this study was limited by the allusion cases and vocabulary. As a result of the study, the most common of the allusion cases is the words of the allusion. The word of allusion was followed by the name of the allusion, the allusion event, and the allusion text types, respectively.

Keywords: *Language, culture, cultural Linguistics, Turkish textbooks*

Öz

¹ Bu çalışma Fırat Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında Dr. Öğr. Görevlisi Ahmet Turan SİNAN danışmanlığında hazırlanan "Ortaokul 8. sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Kültürdilbilimsel Açıdan İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans seminerinden yararlanılarak oluşturulmuştur.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, sdos_219966@hotmail.com

³ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, atsinan35@gmail.com

Kültür, bir milletin ortak hafızasından türeyen göstergeler bütünüdür. Kuşkusuz dil de bu bütünün büyük bir bölümünü oluşturan önemli göstergelerden biridir ve günümüzde dilbilimsel analizler dilde kültür görüngüleri hakkında bir yargıya varmamızı sağlamaktadır. Bu noktada kültürdilbilim, 20. yy'de ortaya çıkıp temel problemini dil-kültür ilişkisi üzerine oturtan ve dilsel birimler aracılığıyla kültür analizi yapan ve henüz yeni yeni gelişmekte olan disiplinler arası bir alandır. Ders kitapları da eğitim ve öğretimin en önemli ve en çok kullanılan materyallerinden birisi olmakla birlikte kültürdilbilimsel analize konu olabilecek dilsel ifade ve söylemlerden oluşan kültürel kaynaklardır. Bu çalışmanın amacı Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri kültürdilbilimsel çerçevede analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda MEB yayınevinde hazırlanan Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan 32 okuma metni çalışmaya dâhil edilmiş ve bu metinlerin kültürdilbilimsel analizi yapılmıştır. Çalışmada, nitel araştırma desenlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada yapılan kültürdilbilimsel analiz anırtırma olgularca sınırlandırılmıştır. Öncelikle ders kitabında geçen özel isimler bulunup frekans değerleri belirlenmiş daha sonra bulunan veriler anırtırma ve söz varlığı olguları bakımından sınıflandırılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, anırtırma olgulardan en çok anırtırma söz grubu öğelerine yer verilmiştir. Anırtırma söz grubunu sırasıyla anırtırma isim, anırtırma olay ve anırtırma metin türleri izlemiştir. Söz varlığı ve anırtırma söz grubunda ise en çok deyimlere yer verilirken en az atasözlerine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Dil, kültür, kültürdilbilim, Türkçe ders kitapları

1. GİRİŞ

1.1. Dil Nedir?

Dil, insan yığınlarının bir araya gelip iletişim kurmalarını ve anlaşmalarını sağlayan yapılar bütünüdür. Dilin geniş bir anlam yelpazesine sahip olması, üzerinde birçok tanımın yapılmasına neden olmuştur.

Dilçin (1978: 23) dili, ulusları ulus yapan niteliklerin oluşmasını ve bireylerin anlaşmasını sağlamada önemli vazifeler üstlenen bir varlık olarak tanımlar. Ona göre dil yapıcıdır ve yaratıcıdır.

Ergin'e (1988: 7) göre dil, *insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, seslerden örülmüş içtimai bir müessese, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlıktır.*

Dil, toplumun ortak kullanımında olan ve toplumu duygu ve düşünce yönünden birleştiren bir varlıktır (Kaplan, 1982). Aksan (2000: 11-13) da dili, dünyadaki haberleşme ve bildirişme dizgelerinin en gelişmiş, insanları toplum hâline getiren ve toplumları da ulus yapan bağların en güçlüsü, çok yönlü bir varlık olarak tanımlar. Karahan'a (2009: 27) göre ise dil bir bildirim ve iletişim sistemidir ve sistemi anlamak için dilin bütününe hâkim olmak gerekir. Dilin varlığı insanların sosyal bir varlık olmalarından kaynaklı iletişim kurma ihtiyacından doğmaktadır. Dolayısıyla dilin zorunlu bir ihtiyaçtan doğan ve insanların bir arada yaşayıp gelişmesini sağlayan sistemli bir yapı olduğu söylenebilir.

Yapılan tanımlardan hareketle dilin insanlar arasında iletişimi sağlayan en önemli ve en gelişmiş öge olduğu, insanları bir araya toplayarak bir millet hâline getirdiği ve milleti bir arada tutan ortak paydaların oluşmasını ve aktarılmasını sağladığı, sürekli bir değişme ve gelişme içerisinde olması itibarıyla de 'canlı' bir varlık hâlinde olduğu söylenebilir.

1.1.1. Ana Dili ve Öğretimi

Ana dili toplumdan topluma farklılık gösteren ve toplumdaki bireyler arasında ortak bir kullanımı olan dildir. Ana dili, Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlükte (<http://www.tdk.gov.tr>) “*çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil*” olarak tanımlanmaktadır. Kaplan’a göre de ana dili çocuğun ilk başta anne babasından ve yakın çevresinden öğrendiği dildir ve çocuk ana dilini öğrenmeye başladığı andan itibaren ilk kültür birikimini de yapmaya başlamaktadır (Kaplan: 1982). Kaplan’ın söylediklerine benzer şekilde Aksan (1990: 81) da, ‘ana dili’ kavramını, *başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dil* olarak tanımlamıştır.

Ana dilini Korkmaz (1992: 8) ise, *insanın doğup büyüdüğü aile ve soyca bağlı bulunduğu toplum çevresinden öğrendiği, bilinçaltına inen ve kişilerle toplum arasındaki ilişkilerde en güçlü bağı oluşturan dil* olarak tanımlamıştır.

Sinan’a (2006: 2) göre ana dili bilinci ve sevgisi de aynı ulus içerisindeki insanların evreni birlikte anlaması ve kavramasını sağlamakta ve bu sayede de insanlar arasındaki bağ güçlenmektedir.

Ana dilini “anne” kavramıyla ilişkilendiren Oruç (2016: 281) ise yapılmış olan tüm tanımlarda ana dilinin, anneden, yakın çevreden, aileden, içinde yaşanan toplumdan, doğumdan sonraki ilk yıllarda, ilk iletişimin kurulduğu andan itibaren, kişinin en iyi hâkim olduğu ve kendisini en iyi ifade ettiği, ilk edinilen ve öğrenilen dil gibi belli başlı özelliklere sahip olduğunu ifade eder. Ana dili çocukların ilk öğrendikleri ve özelliklerini en iyi şekilde bilip kullandıkları dil olması hasebiyle toplumla kurdukları bağda ve milli kültürün öğrenilmesinde önemli bir yer tutar. Çünkü toplumun kültür birikiminin aktarılmasında dil önemli bir vasıta. Bu noktada ana dili ilk kültür aktarımının gerçekleştiği dil olmaktadır. Nitekim Ünal (2010: 31) bir insanın ana dilinin içinde yaşadığı kültürün önemli bir parçası olduğunu belirtir. Bu noktada Kaplan da çocuklarda ana dili ve kültür ilişkisi hakkında şunları söyler: Ana dili ilk başta anne ve babadan, yakın akrabalarından ve daha sonra iletişime girilen çevreden öğrenildiğinden insanlar kültür birikimlerini burada yapmaya başlar. Örneğin Türkçe dil olarak binlerce yıllık bir birikimin yani kültürün mahsulüdür ve Türk milletinin ortak malıdır (Kaplan, 1982).

Ana dili çocuğun toplumla olan bağının bir ifadesidir. Çocukta milli kimlik, bilinç ve aidiyet duygusunun gelişimi çocuğun ana dilini bilmesi ve dilinin farkında olması ile mümkündür. Bu noktada da ana dili öğretimi üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Bilindiği üzere çocuk ana dilini yani ilk dilini çevreyle girdiği iletişimde farkında olmadan örtük bir şekilde edinmektedir. Eğitim ile de bu örtük bilgiyi açık bir bilgiye dönüştürmek amaçlanmaktadır. Okulda dil kurallarının öğretilmesi örtük bilginin açık bilgiye dönüşmesine bir örnektir. Örtük bilginin açık bilgiye dönüşmesi sayesinde çocukta dil bilinci ve farkındalığı oluşmaktadır. Onan’a (2017: 80) göre dil farkındalığı açısından önemli olan, açık bilginin tekrar örtük bilgiye dönüştürülmesidir. Bu sayede çocukta belli bir dil duyarlılığı ve bilinci gelişmiş olur. Ana dili öğretiminde *örtük-açık-örtük* döngüsü gerçekleştirilirken kültür aktarımı da gerçekleşmektedir. Çünkü ana dil öğretimi aynı zamanda bir kültür öğretimidir.

1.2. Kültür Nedir?

Kültür sözcüğü Türkçeye batı dillerinde kullanılan “*cultura*”, “*culture*” kavramından geçmiştir. “*cultura*”, “*tarım*” anlamına gelmektedir. “*colere*” ise *culture* sözcüğünün köküdür ve Latince’de “ekin” anlamına gelmektedir. Doğayı işlemek ve ekip biçmek bir kültür işi olarak anlaşılmış ve kültür kavramı da Türkçeye tarım gibi özünde ekip biçilen

ve geliştirilen bir değer olarak geçmiştir (Günay, 2016: 25). Ziya Gökalp tarafından da “hars” (1990: 25) olarak adlandırılan kültür, üzerinde birçok tanımının yapıldığı oldukça geniş bir kavramdır.

Bilindiği üzere insan duygu, düşünce, dil ve yaratıcılık gibi özelliklere sahip olan ve bunların aracılığıyla paylaşma ve bir arada yaşama ihtiyacına tabii olan sosyal bir varlıktır. ‘Toplum’ veya ‘millet’ insanların bu ihtiyaçlarını kullanarak oluşturdukları sosyal varlıkların en büyüğü iken bu sosyal örgütleri bir arada tutan dil, din, örf, adet, gelenek, tarih, sanat, ekonomi gibi değerlerin tümü ise ‘kültür’dür.

Kültürün bir toplumdaki bireylere biçim, yön ve kişilik veren bir varlık olduğunu belirten Kaplan’a (1982: 24) göre kültür, milletleri millet yapan, *insan topluluklarını “millet” hâline getiren, milletleri var eden ve yaşatan şeydir*. Yapılan kültür tanımlarında bir uzlaşım göremeyen ve kültürü canlı üstü bir varlık olarak nitelendiren Güvenç’e göre ise kültür, toplum veya toplumların birikimlerinden meydana gelen bir uygarlıktır ve toplumun birebir aynısıdır (Güvenç, 1984, Akt. Günay, 2016: 22). Kültür, toplum denilen sistemi oluşturan bireylerin yok olması durumunda bile varlığını sürdürebilen ve insan denilen varlığın kendi deneyim ve yaşantılarından yarattığı ve sadece insana özgü olan varlık alanıdır (Güvenç, 1997: 54-55). Kültürün tanımının yapılmasının zor bir kavram olduğunu belirten Spencer-Oatey’e (2012: 1-15) göre kültürün belli başlı spesifik özellikleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Kültür edinilen değil, öğrenilen bir olgudur.
- Kültür öğrenilen bir olgu olduğundan bir sosyal toplumdan diğerine ve kişiden kişiye değişiklik gösterebilen bir yapıdadır.
- Kültür, hem bireysel hem toplumsal bir yapıdır.
- Kültür, insan davranışlarını etkileyebilen bir olgudur.

Kültür, bir milletin geçmişteki maddi-manevi yaşantılarının birikimi ve o milleti oluşturan bireylerinin duygu, düşünce ve davranış bakımından birlik içinde olması demektir (Ünalın, 2010: 153).

Kültürün belirli bir tanımının yapılamayacağı görüşüne karşı çıkan ve bu tanımlardan bir kısmının kültürün maddi ve manevi öğeler bütünü olduğunu savunanlara, bir kısmının ise kültürün sadece manevi öğelerden ibaret olduğunu savunanlara ait olduğunu ve bu noktada ikiye ayrıldıklarını belirten Ozankaya’nın (1992: 217) kendi kültür tanımına göre ise “kültür, insan topluluğunun çevresiyle girdiği etkileşim sonucunda ürettiği maddi ve manevi öğelerin toplamıdır”. Günay (2016: 25) da bu noktada kültürü insanı ilgilendiren her şey olarak ele alır ve kültürün çok geniş bir kavram olduğunu belirtir.

Kültürün tanımına biraz da eğitimsel açıdan bakmak isteyen Bozkurt Güvenç kültürü, eğitimin bireye kazandırdığı içerik; eğitimi ise bu içeriğin kazanılma süreci olarak tanımlar. Bundan dolayı da eğitim ile kültür arasındaki ilişkinin işlevsel ve karşılıklı olduğunu belirtir (Güvenç, 1997).

Yapılan tanımlardan hareketle kültürün maddi ve manevi öğelerin bir araya gelmesiyle oluşan ve odak merkezinde insan varlığının kapsamlı ve birikimli bilgi dünyasını barındıran bir olgu olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada kültürün kapsamından, hangi varlık ve kavramların kültür olarak alınabileceğinden bahsetmek gerekir.

Kültür kavramı kapsamı çok geniş bir kavramdır ve hatta insanı alakadar eden her şey kültür sayılabilir. Burada doğanın veya Tanrı'nın elinden çıkanlardan insanın elinden çıkanlara kadar geniş bir çerçevede ele alınabilecek her şey kültür kavramı içerisinde değerlendirilir. Bunlara insanoğlunun günlük yaşamda kullandığı her türlü araç ve gereç ve insanı ilgilendiren sıradan, günlük, saçma ve olağanüstü sayılabilecek her şey örnek olarak verilebilir. Bunların hepsi kültürün bünyesinde barınırlar ve kültürün izlerini taşırlar. Örneğin Edirne Selimiye Camii, aile yapısı, alışkanlıklar, bilgisayar, roket, kandiller, minyatürler, Mozart'ın yapıtları, Mehmet Akif'in eserleri, folklor, din anlayışı, cumhuriyet yönetimi, giyim-kuşam, savaşlar, arabesk, argo, jargon ve daha birçok şey kültür olarak değerlendirilebilir. Ayrıca gelenek-görenekler, toplumla ilgili düşünce ve sanat değerlerinin hepsi de kültürün içinde yer almaktadır (Günay, 2016: 26). İnsanı insan yapan, doğanın insan hâline getirilmiş hâli ve içinde insana ait tüm düşünülebilirlikleri içeren her şey birer kültürdür. Kültürü oluşturan düşünceler, duygular, değerler, tutumlar, gelenek-görenekler ve inançlar, hayat tarzları, dünya görüşü, bakış açısı birer manevi kültür iken insanoğlunun elinden çıkma her türlü araç gereç, içinde insanoğlunun çalışmasının bulunduğu her şey kısaca insanın doğaya karşı kazandığı her egemenlik ise maddi kültürü oluşturmaktadır. Ayrıca bu kültür öğeleri birbiriyle ilişki içerisinde. Kaplan'a (1982: 67-68) göre, doğanın dışında insanın yarattığı ve insanoğluna ait tüm maddi ve manevi her şey kültür kavramına girer. Müzik, mimari, dans gibi sanatlar kültür kapsamında yer alırlar. Ayrıca Mevlana, Hacı Bayram Veli, Yunus Emre gibi ruh ve ilim adamları da Türk kültürünün önemli bir parçasını oluşturan varlıklardır. Milli kültüre bir milletin bağrından doğan büyük kahramanlar, din adamları, şairler, ressam, mimarlar, devlet adamları da dâhildir. Bunun yanı sıra Türklerin bin yılı aşkın bir süredir kabul ettikleri ve hayatlarının hemen hemen her alanında özelliklerini gördüğümüz İslamiyet'i de kültüre dâhil etmemiz gerekir. Kültür içinde sanat dallarını, dini, yaşayıp öğrendiklerimizi, doğanın yarattıklarını ve maddi-manevi her şeyi içinde barındıran kompleks bir varlıktır (Tylor, 1971, Akt. Güvenç, 1997: 54). Kültür, insanın hayata ve dünyaya karşı düşünebildiği her şeydir. Duygularımız, düşüncelerimiz, eylemlerimiz, inançlarımız, tavırlarımız, tutumlarımız ve daha birçok şey kültür olarak görülebilir. Ekonomik, sosyal, siyasi, hukuki değerlerin de tümü kültürdür (Günay, 2016: 29). Kısaca toplum yaşantısıyla ilgili her şey kültür içinde değerlendirilebilir. Ev yaşantısı, mimari sanatlar, dil kullanımı, aile düzeni ve yapısı, eğlence şekilleri, iş düzeyleri, ahlak, argo kullanımı, maddi düzey, selamlaşma, özür kullanımları, iltifatlar, soru-cevap şekilleri, teknoloji kullanımı, mimari yapı, kent veya kırsal yaşam tarzları, mevsimleri yaşama biçimleri, ortama göre yapılan hareketler, inançları yaşama düzeyleri, moda, jest ve mimik vb. gibi durumların tümü kültürle sıkı bir ilişki içerisinde.

Kültürün içeriğine yapılan tanımlardan hareketle; kültürün insan varlığını kuşatan, insan hayatının her alanında varlığını sürdüren, insan veya Tanrı tarafından yaratılan ya da sadece insan tarafından yaratılan maddi ve manevi öğelerin tümüne denildiğini söyleyebiliriz.

1.3. Dil-Kültür İlişkisi

Kültür ve dil, aralarındaki ilişkinin çok eskiden beri sorgulandığı kavramlardır. Bu iki kavram arasındaki bağı betimleyen bazı ifadeler şunlardır:

Kültürün zihinde çağrıştırdığı ilk kavram dildir. Ayrıca bir toplumun kültürel değerlerinin başında da "dil" gelir (Kaplan, 1982: 25). Dil bir toplumun bireylerine bıraktığı en değerli hazinelerdendir. Bu değerli dil hazinesi vasıtasıyla yine bir o kadar değerli olan kültür hazinesi de bireylere ulaşır.

Ergin (1988: 20) ise dil-kültür ilişkisi hakkında dil, üzerinde milli damgası en belirgin olan kültürel unsurdur der.

Aksan'a (2000: 13) göre dil, bir ulusun kültürünün aynasıdır. Bir toplumun gelenekleri, inançları yaşayışı, bilim teknik ve sanata katkıları, yaşam felsefesi, dünya görüşü, kültürü gibi pek çok özellik diline yansır. O dilden hareketle de toplumun bu özellikleri izlenebilir.

Dil, kültürün oluşmasında temel malzeme sayılabilecek bir varlıktır. Kültüre giden her yolun dilden geçtiğini ve bu noktada kültür-dil ilişkisinin sıklığına vurgu yapan Uygur'a göre *dil kültürün çimentosudur*. Dili kültürden ayrı, kültürü de dilden ayrı düşünmek ve ayırmaya çalışmak mümkün değildir. Dil, kültürü kuran ve geliştiren, insanı toplumsallaştıran, insan varlığının toplum içerisinde devamlılığını sağlayan ve insanı var eden bir kavramdır. Kültürü oluşturan şiirler, dinler, efsane, mitler, söylenceler, hukuk, politika, matematiksel mantık, gerçeklik bilimleri, felsefe, ekonomi vb. gibi bütün yaşamsal olgular dille ilişkilidir. Bir *hukuk*, yazılı ve sözlü kurallar, duruşma, savunma gibi dilsel eylemlerle gerçekleşir. *Mitler, efsaneler, şiirler, söylenceler* dille var olurlar. (Uygur, 2014: 18). Günay'a (2016: 11) göre, dil hem kültürün tanımlayıcısıdır hem de kültür tarafından tanımlanan bir olgudur. Bir dil, kültürden doğar ve kültürün aktarılması da dil sayesinde olur. Bu bakımdan dil, topluma ait olan ve kültürü en iyi yansıtan dizgelerden biridir. Bunun yanı sıra dilde anlatım bulan her şey kültürün süzgecinden geçer. Kültür, dili niteler. Dilden ve kültürden etkilenen veya bunları etkileyen ise toplumdur. Dilsel değişkenlerin incelenmesi de kültürel ya da toplumsal değişkenler içerisinde olmaktadır. Ayrıca dil toplumsal süreçleri yansıtan bir mekanizmadır. Bu yüzden çoğu zaman dil-toplum veya dil-kültür arasındaki ilişki ve bağ sorgulanmaktadır (Günay, 2016: 49).

Dil, kültürün temeli ve en başta gelen unsurudur. Bir milletin dil aracılığıyla yarattığı her şey de kültür kavramına girmektedir. Ayrıca kültür ve dil birbiriyle doğru orantılı bir şekilde gelişmektedirler (Çiftçi, Batur ve Keklik, 2013: 365). Dilin kültürün ilk ve temel unsuru olduğu konusuna katılan Ünalın'a (2010: 4) göre dil, kültürün maddi ve manevi bütün öğelerini içerisinde barındıran bir sözlüktür. Dil milli birlik ve beraberliğin sağlanmasında birleştirici rol oynayan ve ortak değerlerin korunmasında ve aktarılmasında önemli bir kültürel unsurdur. Bunun yanı sıra her dilin kendine has bir "*dünyayı anlayış ve anlatış biçimi*" vardır. Dil, bir milleti diğer milletlerden ayıran ve bir arada tutan yegâne öğedir (Bulut ve Orhan, 2012: 306). Dil, kültürün taşıyıcısı; kültür de dile kaynak sağlayan önemli bir alandır. Dil ve kültürün ilişkisi zaruri bir ihtiyaçtan kaynaklı bir ilişkidir. Öyle ki kültür, nesilden nesile aktarılma ihtiyacını dil sayesinde gerçekleştirmekte, toplumun duygu, düşünce, inanç ve hayat tezahürlerinin aktarılması noktasında da dil kültüre ihtiyaç duymaktadır (Göçer, 2012: 55). Dil düşünce ve değerlerin taşıyıcısı yönüyle, kültürle sıkı sıkıya bağlıdır, kültürle birlikte ayakta durmakta ve kültürle gelişmektedir (Gökberk, 2000, Akt. Yazoğlu, 2002: 42).

Yalçın'a (2002: 28-29) göre kültür denilen yapı üç temel dayanak üzerine kurulmuştur. Bu dayanaklardan ikisi insan varlığının bir arada yaşama zorunluluğundan kaynaklı iken bir diğeri ise dil kaynaklıdır. Kültürün oluşma sürecinin ilk aşaması insan denilen yığınların belirli bir tarih aralığında bir arada yaşamalarıdır. Daha sonra bir arada yaşamaya başlayan topluluğun zorunlu olarak sosyal ilişkiler geçirmesi ve bu ilişkilerin de zamanla kurallara, kurallardan da geleneğe ve alışkanlığa dönüşmesidir. Son olarak bu döngünün devamında da kültür denilen ortak ve öz değerler ortaya çıkmasıdır. İkinci temel dayanak olan "*dil*" ise kültürü var eden şeydir. Dil olmadan kültür oluşmamaktadır. Toplumu bir arada tutan sosyal ilişkiler ve iletişim, anlaşma, yardımlaşma ve paylaşma gibi toplumun ortak paydalarını oluşturan ilişkiler dille sağlanmaktadır. Buradan da anlaşılacağı üzere kültürün oluşması insanların bir arada yaşama ve bir şeyler paylaşma mecburiyetlerinden

kaynaklı döngünün tamamlanmasına bağlıdır. Dil de kültürün var olma, hayatta kalma serüvenine eşlik eden ve onu yaşatan bir olgudur. Toplumun bireyleri bir arada yaşamayı kabullenmedikçe ve dillerine sahip çıkmadıkça da kültür denilen varlık yok olmaya yüz tutmaktadır. En basit ifadeyle toplumlar, dil sayesinde bir araya gelmektedirler. Bir araya gelen toplumları oluşturan bireyler dil aracılığıyla duygularını, düşüncelerini, değerlerini, dünya görüşlerini, hayat tarzlarını kısacası maddi ve manevi bütün her şeylerini birbirlerine aktarmakta ve bir birikim meydana getirmektedirler. Bu birikime de kültür denmektedir. Bir arada gelişme gösteren ve bu gelişme esnasında birbirlerini besleyen kültür ve dil birbirlerinden ve insandan ayrı düşünülmemeyen ve birbirlerinin varlığında pay sahibi olan iki olgudur. Dil aracılığıyla bir araya gelen toplumlar dil sayesinde kültürü var ederler ve yine dil aracılığıyla bu varlığın aktarılmasını ve yaşatılmasını sağlarlar. Bu noktada dil, kültürü konuşturur. Kültür ise dil aracılığıyla konuşur. Dil, kültürün ete kemiğe bürünmüş hâlidir. Bu nedenle de toplumun belleği ve bilinci dile aksetmektedir. Dolayısıyla dil, kültür hakkında en iyi çıkarımları yapmamızı sağlayacak anlamsal dünyalar deryasıdır.

Bu yapılan tanımlardan ve verilen örneklerden hareketle kültürün dilde var olduğu, dille aktarıldığı, dile yansıdığı ve dilsel birimlerin de üzerinde kültürel izleri taşıdığı gerçeğinden de yola çıkarak dili incelemenin kültürü incelemek olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada bir toplumun millî kültürünü, dünya görüşünü, bakış açısını, değerlerini en iyi yansıtabilen ve sadece o topluma özgü olan dilsel birimlerin neler olduğu konusuna, bir milletin kendine has kültürünün hangi dilsel söylemlerde ifade bulduğuna ve bu kültürel özellikleri taşıyan dilsel söylemlere ve bunların kapsamına değinmek gerekir.

1.3.1. Söz Varlığı

Toplumlar insan yığınlarından meydana gelir ve insanı insan yapan her şeyin dile yansıdığı görülür. Ayrıca her toplumun dilden hareketle kendine özgü bir dünyayı anlama ve anlatma biçimi vardır (Ünal, 2010: 4). Bu biçim içerisinde yer alan en önemli unsurlardan biri de söz varlıklarıdır. Ünal'a (2010: 103) göre söz varlıkları, dilin en küçük anlam ifade eden birimleri olan ve her biri bir kültürel değer ifade eden sözcüklerden oluşurlar. Söz varlıkları bir milletin kültür seviyesini, zevk ve güzellik anlayışını, değerlerini, yaşam tarzlarını, inançlarını, dünyaya bakış açılarını yansıtan dilsel bütünlerdir. Dolayısıyla bir dilin söz varlığını incelemek o dili kullanan toplumun kültürünü incelemek demektir. Aksan'a (2000: 65-67) göre bir dildeki tek bir sözcük bile bir kültür varlığıdır. Dildeki her sözcüğün kültürel bir boyutu vardır. Dilde kültürün izleri yer alır. Çünkü bir toplumun hafızası buralarda yer edinmektedir. Dolayısıyla sözcüklerden yola çıkarak o toplumun yaşamış biçimi, inançları, gelenek ve görenekleri, dünya görüşü ortaya konabilir. Bu sözcüklerden en önemlileri de atasözleri, deyimler ve yabancı kelimelerdir. Bir dilin söz varlığının en önemli öğelerinden olan atasözleri, deyimler Türkçenin zenginliğinin, kültürünün ve söz varlığının ifade edildiği bütünsel görüngülerdir. Çünkü bu tür söz grupları normalde birden fazla kelimeyle anlatılabilecek durumların kısa ve öz bir şekilde ifade bulmuş hâlidir. Aksan'a (2006: 7) göre söz varlığı, bir toplumun maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, kavramlar dünyası, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülebilir. Bir dilin söz varlığı demek, o dildeki deyimlerin, atasözlerin oluşturduğu bütün demektir.

1.3.1.1. Atasözleri

Aksoy (1970: 11) atasözlerini geniş halk yığınlarının düşüncelerinden ve yüzyıllarca edindikleri denemelerden oluşan kalıplaşmış sözler olarak tanımlar. Hikmet Par'a göre ise atasözleri, halkın gelenek ve göreneklerinin ve hayata bakış açılarının değerlendirilme yollarından olan ve sosyal yaşantının tecrübelerine dayanarak eleştiri, öğüt biçiminde

yorumlandığı her biri bağımsız olan özlü sözlerdir (1980: 5). Atasözleri, bir dilin söz varlığı içinde yer alan ve bir toplumun deneyimlerini, dünya görüşünü, bakış açısını ve anlatım gücünü yansıtan sözcüklerdir (Aksan, 2006: 33). Atasözleri halk irfanının ve bilgeliğinin damıtılmış örnekleridir ve bizlere toplumun dünyaya belli konularda bakış açısı ve dünya görüşü hakkında bilgi sağlarlar (Özdemir, 2013: 160). Çotuksöken'e (2003: 227) göre atasözleri, yaratıcıları belli olmayan, kaynağını yüzyıllar boyunca edinilen yaşam deneyimlerinden alan ve bir ulusun değer yargılarını ifade eden özlü sözlerdir. 'İşleyen demir pas tutmaz', 'bana dokunmayan yılan bin yaşasın', 'damlaya damlaya göl olur', 'doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar', 'akıl yaşta değil baştadır', 'çivi çiviye söker', atasözlerine örnek olarak verilebilir. Yapılan tanımlardan hareketle atasözlerinin belli tecrübelerin ürünü olan ve bir toplumun ortak değer ve düşüncelerinden meydana gelen anonim söz grupları, milli kültür birikimleri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla da atasözleri incelenerek bir toplumun kültürü hakkında çeşitli çıkarımlar yapılabilir.

1.3.1.2. Deyimler

Dilin söz varlığının bir diğer önemli ögesi de deyimlerdir. Deyimler, TDK Güncel Türkçe Sözlükte (<http://www.tdk.gov.tr>), *genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir* olarak tanımlanmaktadır. Hatiboğlu'na (1964: 222) göre deyimler en az iki sözcükten oluşan, anlatımdaki gücü artırmak için anlamı mantık dışına kaydırılan, bazı sözcüklerinin değişebildiği bazılarının sabit kaldığı, bir dilden başka bir dile çevrilmesi güç olan söz öbekleridir. Çotuksöken'e (2003: 226) göre deyimler, en az iki sözcükle kurulan, anlam aktarımı yoluyla oluşmuş söz öbekleridir. Sinan'a (2015: 13) göre deyimler, bir milletin yeryüzündeki hayatı kadar eski olan ve o milletin deneyimlerini yansıtan, canlı, söz öbekleridir. Aksoy (1993: 15-21) ise deyimleri, "bir kavramı belirtmek için bulunmuş, biçimi bazen değişkenlik gösterebilen, üzerlerinde ulusal damga taşıyan dil varlıkları" olarak tanımlar. 'Çalıp çırpma', 'damağı kuruma', 'destursuz başa girmek', 'el ayak bağlamak', 'göz açtırmamak', 'içini yakmak' gibi söz grupları deyimlere örnek verilebilir. Görüldüğü üzere deyimler de atasözleri gibi bir milletin hafızasının ürünü olan, toplumların milli kültürünü yansıtan önemli söz gruplarıdır. Deyimlerin incelenmesiyle toplumun hafızasına erişilebilir ve milli kültür hakkında çıkarım sağlanabilir.

1.3.1.3. Özel İsimler

Milli kültür hakkında bizlere fikir verebilecek bir diğer önemli söz varlığı da özel isimlerdir. TDK Güncel Türkçe Sözlükte "bir kişiye, benzerlerinden farklı özellik taşıyan varlığa veya topluluğa verilen ad", "özel isim" olarak adlandırılmaktadır. Toplumlar içinde bulundukları yaşam koşulları itibarıyla tarih sürecinde belli kavramlara kendilerine özgü isimler verirler. Verdikleri bu isimler o toplumun dünyayı anlama ve anlatma biçimini yansıtır. Dolayısıyla özel isimler bir milletin kültüründen süzölmüş söz varlığı unsurlarıdır denilebilir.

1.3.1.4. Yabancı Sözcükler

Bizlere bir toplumun kültürü hakkında fikir verebilecek bir diğer söz varlığı unsuru da yabancı kelimelerdir. Toplumlar çevreleriyle girdikleri sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik ilişkiler itibarıyla birbirlerinin dilinden etkilenir ve dillerini etkilerler. Bu etkileşimler sonucunda dile yabancı kelimelerin girmesi kaçınılmazdır.

Türkçenin tarihi itibarıyla Uygur Döneminden itibaren dile çeviri kelimelerin girmesinde artış yaşadığı görülür. X. yüzyılda İslamiyet'in kabul edilmesiyle dile Arapça ve Farsçadan giren kelimeler olduğu görülür ve bu dillerin etkisi Cumhuriyet dönemindeki Dil Devrimine

kadar sürer. Batı tarafıyla olan ilişkilerde ise Fransızca yoluyla giren kelimelerin fazlalığı barizdir. II. Dünya savaşıdan sonra ise ağırlık İngilizceye geçer. Bilim yaşamından günlük yaşamın her yerine kadar İngilizce sözcüklerin pek çok kez kullanıldığı görülür (Aksan, 2006: 29 ve 126-135). Kaplan'a (1987: 10-11) göre Türkçeye yabancı dillerden kelimelerin karışması kaçınılmazdır. Bu kelimeler Türklerin başka milletlerle kültür alışverişinin kanıtıdır. Türkçeye giren her yabancı kelimenin de bir kültürel anlamı vardır. Bizim bu kelimeleri yabancı görüp çıkarmamız değil, aksine anlamamız ve değerlendirmemiz gerekir.

Bu ifadelerden hareketle atasözleri, deyimler, özel isimler ve yabancı kelimelerin bir dilin kültür hazinesinin ve söz varlığının anlaşılmasında önemli bir paya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Söz varlığı bir dile kültür ve kimlik kazandıran öğeleri içeren bir bütündür. Ayrıca söz varlıklarının bir milletin kültürünü aktarmadaki payı oldukça büyüktür. Dilin ve kültürün var olması ve yaşaması için söz varlıklarının gelecek nesiller tarafından bilinmesi gerekir. Bu noktada bir toplumdaki dil konuşurlarının söz varlıklarını kullanma dereceleri, o dile ne kadar hâkim olduklarını ve dili ne kadar iyi bildiklerini gösterir.

1.4. Dil-Kültür-Eğitim İlişkisi

Dil ve kültürün sıkı ilişkisinden ve toplumların hareket noktasının dil olduğu görüşünden yola çıkarak ülkemizde dil eğitime verilmesi gereken önemin büyüklüğü açıkça ortadadır. Dil, ulusal kültürün en önemli aktarıcısıdır. Dil öğretimi demek kültür öğretimi demektir. Dili öğrenmek, kültürü öğrenmektir. Dilde yetkinleşmek ve zenginleşmek kültürde gelişmektir. (Günay, 2016: 80). Toplumun değerlerinin ve milli kültürün yaşaması için dil aracılığıyla ve çeşitli araç-gereçlerle bu kültür aktarımının sağlam bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekir. Bir toplumun milli kültürel değerlerini aktarmak, bir dili öğretmek, bir kültürü yaşatmak, bir nesli yetiştirmek eğitimle ve eğitimin gerçekleştiği okullarla mümkündür.

Okullar toplumun dinamik kalmasını sağlayan çocukları hayata hazırlama, üretken yeni nesillerin yetişmesi için bilgi ve becerileri kazandırma ve toplumun kültürel değerlerini gelecek kuşaklara aktarma amacını üstlenmiş birer eğitim kurumudur (Saedah 1990: 4, Akt. Tutsak ve Batur, 2011: 356). Bu amaçla eğitim kurumlarında çeşitli araç ve gereçler kullanılmaktadır. Bu araçların en önemlilerinden biri de ders kitaplarıdır.

Ders kitapları, temelde devletin yetiştirmek istediği bireyde görmeyi arzuladığı davranışların somut olarak kendisini gösterdiği, içeriği belirlenmiş öğretim programları çerçevesinde oluşturulan öğretim materyalleridir (Alabaş, 2018: 61). Belli bir problem etrafında incelendiği takdirde ders kitapları ciddi bir kaynak olarak önümüzde durmaktadır (Tüfekcioğlu, 1993: 89). Ders kitapları, içerisinde bulundurduğu metinler sayesinde ana dilinin öğretilmesini, öğrenilmesini ve sevilmesini sağlar. Ders kitapları içeriği, üslubu ve dili kullanma şekilleriyle bir milletin kültürel unsurlarını barındıran önemli yazılı kaynaklardır. Ders kitapları bireylere Türk kültür ve medeniyetinden örnekler sunar. Bu örnekler sayesinde bireylerde milli benlik, milli tarih, milli kültür ve milli şuurun benimsetilmesi ve özümsetilmesi amaçlanır. Ayrıca ders kitaplarında aktarılmaya çalışılan kültürel değerler çocukların karakter ve kimlik oluşturmalarında da büyük role sahiptir. Kaplan'a (1982: 31) göre *kültür yetiştirme tarzıyla da yakından ilgilidir*. Çocukların içinde büyüdükleri çevrenin ve aldıkları eğitimin karakteristik özelliklerini kendilerinde yaşatmaları kaçınılmazdır. Bir toplumun belirli bir kültürel dünyasının içinde doğan çocuklar karakterlerini, kişiliklerini, değerlerini bu dünya üzerine inşa edeceklerdir. Kültür de içinde dini inanış biçimi, ahlak, değer, duygu, düşünce gibi soyut olguları barındıran karmaşık bir yapıdır. Bu tür soyut bağların insanlara öğretilmesi de eğitimle ve eğitimde kullanılan araç ve gereçlerle mümkündür. Ders kitaplarının buradaki önemi ise açık

ortadadır. Bu açılarından bakıldığında eğitim ve öğretim için çok önemli olan ders kitaplarının çeşitli açılardan ele alınabileceği anlaşılmaktadır. Bu noktada ders kitapları özellikle içinde yer alan yazılı metinlerin incelenmesi bakımından önemlidir. Yapılacak incelemelerle, çeşitli amaçlar çerçevesinde meydana getirilen ve dil malzemesiyle yoğrulup somut bir hâl alan ders kitaplarındaki yazılı metinlerde bireylere ne tür kültürel olgulardan bahsedildiği, toplumun gelecek nesillere aktarmak istediği kültür ve dünya görüşünün ne olduğu ve söz konusu metinlerde hangi kültürel varlıklara işaret edildiği hakkında bazı fikirlere ulaşılabılır.

MEB hazırlamış olduğu Türkçe öğretim programında ortak bir kültürden hareketle nesiller arasında bağ kurulmasını, millî kültürün aktarılması ve benimsetilmesini eğitimin temel görev ve sorumlulukları arasında göstermektedir. Okulda bu görev ve sorumluluğun yerine getirilmesinde en büyük yük Türkçe derslerine düşmektedir. Çünkü Türkçe dersleri içeriği ile bir ulusun millî kültürünün en canlı, en seçkin örneklerini barındıran okuma parçalarından oluşan yazılı kaynaklardan oluşturmaktadır.

1.5. Kültürdilbilim

Kültürdilbilim, XX. yy'ın sonlarında ortaya çıkmış ve odak noktasının dil-kültür etkileşiminden doğan sorunların olduğu disiplinler arası bir alandır. Disiplinler arası olmasının sebebi budundilbilim, ülkedilbilim, bilişseldilbilim gibi disiplinlerle ortak yönlerinin bulunmasıdır. Ayrıca kültürdilbilim dil ve kültür etkileşimini toplumdilbilim çerçevesinde incelediğinden toplumdilbilimin bir alanı olarak da sayılır.

Kültürün ortaya çıkışında ve yaşamasında esas rol oynayan ve yapı itibarıyla de kültürel bir unsur olan insan, birkaç bilimle incelenecek kadar sade bir canlı türü değildir. Bu yüzden insan çeşitli özellikleriyle birden fazla bilim dalının araştırma konusu olmuştur. Örneğin insanın dili konuşması dilbilimin, kendine özgü araç-gereç geliştirmesi insanbilimin, düşünen, sorgulayan, öğrenen, anlayan bir varlık olarak ruhbilimin konu alanına girmektedir (Günay, 2016: 109). Kültür bilimleri ise insan varlığının dünyasının göstergesel özelliklerini açıklamaya çalışan ve bu noktada alanında tek olan bir disiplindir (Günay, 2016: 114).

Kültürdilbilim, temelleri millî bilincin, ruhun ve dünya görüşünün dile yansıdığını savunan W. Humboldt tarafından “*Dünyayı dilimizin yarattığı biçimde görüyoruz.*” ifadesiyle atılmıştır (Aliferinko, 2010, Akt. Kozan, 2012). Daha sonra bu düşünce çeşitli düşünürler (L. Weisberger, Grimm Kardeşler, A.A. Potebnya gibi) tarafından yapılan çalışmalarla geliştirilmiştir. Özellikle anadilinin bireylerin dünya görüşünü ve bakış açısını etkilediğini savunan E. Sapir ve B. Whorf tarafından atılan ve dilbilime “*Sapir-Whorf Varsayımı*” olarak geçen düşünce boyutunda Sapir, dilin bir kültür ögesi olduğunu ve dilin incelenmesiyle kültürel çözümlemenin yapılabileceğini belirtmiş ve bu noktadan sonra kültürdilbilimle ilgili düşünceler hız kazanmıştır (Kozan, 2014: 1). Bunun yanı sıra dil ile kültür hakkındaki bir başka görüş de G. O. Vinogradov tarafından ortaya atılmıştır. Vinogradov dilde kültür izlerinin yaşam sürdürdüğünü ve dilin çözülmesiyle kültürün çözülebileceğini belirtmiştir (Hrolenko, 2009, Akt. Kozan, 2014: 1). Kültürdilbilim alanında Rus dilbilimcilerin katkısını mutlaka belirtmek gerekir. XIX. yy'da yapısalcılık ve üretici dil bilgisi yaklaşımlarından uzak kalan Rus dilbiliminde, dil-düşünce-kültür ilişkilerinin bir bütünlük içinde ele alınması gerektiğini savunan fikirler XX. yy'da L. S. Vygotsky, L. V. Şçerba, A. Luriya, ve A. A. Leotnyev'in yaptığı çalışmalarda ele alınmıştır. Birikimli çalışmalar ve XX. yy'ın son yıllarında antropolojik paradigmanın gelişimi sonucunda dil-kültür etkileşimi üzerinde disiplinler arası gelişim alanları meydana gelmiştir. Bu disiplinler arası alanlarda ele alınan düşüncelerin hepsi dilin ve kültürün bilgiyi biriktirme, taşıma, aktarma ve koruma

kodlarına sahip bir dizi gösterge sistemleri olarak değerlendirdiği noktasında ortak bir yaklaşım geliştirmişlerdir (Kozan, 2014: 3). Bu yaklaşımlarda öne çıkan bazı özellikler şunlardır:

- Dil ve kültür karşılıklı bağıllık açısından ele alınır.
- İnsanlar arasında iletişimi sağlayan dil, kültürel bilginin korunmasına ve aktarılmasına olanak sağlayan insana özgü bir dizgedir.
- Kültür dili etkiler ve dil de kültürün yansımalarını taşıyan bir göstergeler sistemidir.

Bu fikirler Rus dilbiliminde bilişsel ve kültür bilimsel yaklaşımların gelişmesine olanak sağlamış ve kültürdilbilimsel yaklaşım çerçevesinde, bazı noktalar da ayrılışlar da ortak noktalarının aynı olduğu üç bilim dalının gelişmesini sağlamıştır: “Budundilbilim”, “Ülkedilbilim”, ve “Kültürdilbilim” (Kozan, 2014: 3). Kültürdilbilim, dil ve kültürü her zaman etkileşimde olan iki gösterge sistemi olarak kabul eder ve kültürdilbilimin amacı bu etkileşimde ortaya çıkan yapının betimlemesini yapmaktır.

Kültürdilbilim “Kültür göstergeleri dile nasıl yansımaktadır?” sorusuna cevap arayan ve araştırma alanı halkın kültürel hafızası ile bu hafızayı taşıyıp aktaran dil arasındaki etkileşim olan bir bilim dalıdır (Kozan, 2014: 4). Görüldüğü üzere kültürdilbilim dilde kültür izlerini aramakta ve kültürel bilgileri taşıyan dil birimleri üzerinde durmaktadır. Kültürdilbilimin araştırma alanı da kısaca aktif olarak kullandığımız ve içinde olduğumuz dil ve kültür olmaktadır. Yine Kozan’a göre, kültürdilbilimsel çözümlemede kültür göstergelerini üzerinde taşıyan dil birimleri ele alınır (Kozan, 2014: 5).

Kültürdilbilim hem amaç hem de yöntem bakımından diğer disiplinlerden ayrılmakla beraber kültürdilbilimin tanımına getirilen yorumlarda da bir farklılık görülmektedir:

V. A. Maslova’ya göre kültürdilbilim, dilbilim ve kültürbilimin örüştüğü bir noktada oluşur ve halk kültürünün dildeki izlerini, yansımalarını inceler (Maslova, 2001, Akt. Kozan, 2014: 5). V.N. Teliya’ya göre “*kültürdilbilim milli dilde yansıyan ve dilsel süreçlerde kendisini gösteren maddi kültürü ve halkın dünyaya bakışını inceleyen bilimsel bir alandır.*” (Teliya, 1996, Akt. Kozan, 2014: 5). E. İ. Şeygal ve V. İ. Buryakovskaya’ya göre kültür dilbilim, milli kültürü ve dünya görüşünü yansıtabilecek konseptlerin var olduğu metinlerde, hikâyelerde, fıkralarda ve kalıplaşmış söz öbeklerinde bu sözcüklerin işlevlerini inceleyen bir bilim dalıdır (Ataklı, 2014: 31). V.V. Krasnıh’a göre kültür dilbilim, kültürün ve dünya görüşünün söylemde ve dilde yansımalarını, izlerini ve yerleşimini araştıran bir disiplindir (Krasnıh, 2002, Akt. Ataklı, 2014: 30). Karasik’e göre kültür dilbilim dil-kültür etkileşimine odaklanan kapsamlı bir bilim dalıdır (Karasik, 2002, Akt. Ataklı, 2014: 31). Yapılan tüm tanımlardan hareketle kültürdilbilimin, dil ve kültür çerçevesinde dilin bir kültür durumu olarak ele alınmasıyla başladığı söylenebilir. Kültürdilbilimde dili kültür durumu olarak ele almak dilsel konularının oluşturduğu toplumun dünya görüşünün, dünyayı algılama biçiminin, yaşam tarzının, milli bilinç, kimlik, hafıza ve kültürünün dilsel birimlerde aranması demektir.

1.5.1. Kültürdilbilimde Anıştırma Olgusu

Anıştırma olgu veya olgular kültürdilbilim araştırma alanına giren ve kültürdilbilimsel çözümlemelerde ele alınan başlıca kavramlardan biridir. Anıştırma sözcüğü TDK Güncel Türkçe Sözlükte (<http://www.tdk.gov.tr>) “*telmih veya anıştırmak işi*” olarak adlandırılmaktadır. Sözcük anlamı olarak anıştırma, bir ismin ile veya o isim ile bağdaşım kurulan olgunun kullanımının tekrar edilmesine veya ilk kullanıldığı durumla ilişkilendirilmesine denmektedir (Kozan, 2014: 101). Kültürdilbilimde anıştırma isim

araştırmaları önemli bir yere sahiptir (Pak, 2004, Akt. Kozan, 2014: 101). Anıştırmalık, bir olgunun ya da nesnenin bir kültürde tekrar etmesi olarak tanımlanabilir. Anıştırma olgular kendi içerisinde anıştırma metin, anıştırma olay, anıştırma söz ve anıştırma isim olarak dörde ayrılır.

1.5.1.1. Anıştırma Metin

Anıştırma metin, Yu. N. Karaulov'un çalışmalarında ortaya atılan ve anıştırmalık teriminin ortaya çıkmasını sağlayan bir kavramdır. Anıştırma metinler, birey için duygu ve bilgi değeri olan; bireyin içinde bulunduğu toplum ve çevre tarafından çok iyi bilinen ve dilsel ifadelerde sıklıkla yer bulan metinlerdir. Alıntılar, metin adları, yazarın veya kahramanın adları anıştırma metni belirten öğelerdir (Karaulov, 2010, Akt. Kozan, 2012: 125). Anıştırma metin kavramını anıştırma olgular olarak ele alan V. V. Krasnih'a göre anıştırma metin sözel olan anıştırma olgularındandır (Krasnih, 2002, Akt. Kozan, 2012: 126). Krasnih anıştırma metni, sözel ve düşünsel etkinlikler sonucunda oluşan, kendisini oluşturan bileşenlerinin toplamındaki anlamının farklı, kendisinin anlamının farklı olduğu ve birden fazla yüklemden oluşan yapılar olarak tanımlamaktadır. Edebi eserler (Leyla ve Mecnun, İntibah, Suç ve Ceza), reklam, fıkra metinleri ve siyasi metinler anıştırma metin niteliği taşıyan yapılardır (Krasnih, 2002, Akt. Kozan, 2014: 109).

1.5.1.2. Anıştırma Olay

Sözel olan anıştırma olgularından bir tanesi de anıştırma olay kavramıdır. Anıştırma olay; bireyde belli çağrışımlar uyandıran ve toplumdaki çoğu kişi tarafından bilinen örnek veya kalıp olay olarak tanımlanabilir. Ayrıca anıştırma isim, olgu veya sözler anıştırma olayların 'gösteren' i olabilir (Krasnih, 2002, Akt. Kozan, 2014: 108). Örneğin 1453 (Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi), *Yavuz* ve *Midilli* (Osmanlı'nın Rus limanlarını bombalayarak Birinci Dünya Savaşına girmesine neden olan gemiler) özel isimleri birer anıştırma olaydır.

1.5.1.3. Anıştırma İsim

Anıştırma isim, toplumdaki bireylerin çoğunluğu tarafından bilinen ve anıştırma metin veya olay niteliği taşıyan yapılarla ilişkilendirilen 'özel isim' olarak adlandırılır (Krasnih, 2002, Akt. Kozan, 2014: 109). Örneğin *Bihruz Bey* (Recaizade Mahmut Ekrem'in 'Araba Sevdası' romanında başkarakter) veya *Ahmet Celal* (Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'Yaban' adlı romanında başkarakter) anıştırma metin ile ilgisi kurulabilecek özel isim olarak gösterilebilir. "Sütcü İmam" (I. Dünya Savaşı sırasında Kahramanmaraş'ta Fransızlara başkaldıran kahraman) ise anıştırma olayla ilgisi kurulabilecek bir özel isim olarak gösterilebilir.

1.5.1.4. Anıştırma Söz

Anıştırma olgulardan bir diğeri de anıştırma söz kavramıdır. Anıştırma söz, içinde atasözü, deyimler gibi millî kültürü yansıtabilecek öğeler bulunduran, kendisine yetebilen ve her kullanımında yeniden yapılanan göstergelerdir (Krasnih, 2002, Akt. Kozan, 2014: 109). Kültür bilim veya kültürdilbilim açısından deyimler, kendine özgü özellikleri olan kültürel oluşumlardır. Toplumların kültürel hafızasından ortaya çıkmış adeta birer kültür kodu sayabileceğimiz dilsel birimlerdir. Tuğ'a göre kültürel dünya görüşü dil işaretlerine yansır. Bu durum kendini en iyi şekilde deyim formatında gösterir. Ayrıca her halkın kendine özgü karakteristik çizgileri vardır. Bu çizgiler dildeki deyimsel oluşumlar içinde canlanır. Dil içindeki bu deyimsel oluşumlar toplumların kültürel hafızasına erişmede birer güvenilir

materyal olarak karşımıza çıkar (Tuğ, 2011: 58). Ayrıca V. N. Teliya toplumlara ait dil, düşünce, inanç, örf, adet gibi kültürel özelliklerin deyimisel oluşumlarda gizli olduğunu belirterek, deyimleri bu özellikler hakkında bilgi veren semboller olarak değerlendirir (Tuğ, 2011: 9). Deyimler kültürdilbilimin bilimsel konusunu oluşturan olgulardır (Maslova, Akt. Amirova, 2014: 44). Kısacası deyimler dil-kültür ilişkisinden ortaya çıkmış, halkın kültürel hafızasını yansıtan dilsel oluşumlardır ve bu oluşumlar kültürdilbilimsel anlamda incelenebilir diyebiliriz.

Görüldüğü üzere anıştırma isim, metin, söz ve olay gibi sözel olan anıştırma olguları bir toplumun millî kültürüne ışık tutacak dilsel birimlerdir. Bu dilsel birimler bireylere tarihlerini hatırlatmada ve kültürlerini öğretmede yardımcı olmaktadır. Bunların dille var olması ve aktarılabilmesi, bu tür yapıların tespit edilip belirtilmesi gerekliliğini önemli kılar. Ayrıca eğitim ve öğretimde kullanılan yazılı kaynaklarda bunlara ne derece yer verildiği ve yeni nesillere nelerin öğretilmek istendiğinin tespiti de bu açıdan önemlidir. Toplum tarafından sık sık başvurulmuş bu kültürel olguların araştırılması ve incelenmesi toplumun kültürel hafızasına erişim açısından da önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan Ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri kültürdilbilimsel açıdan incelemektir. Bu temel amaçtan hareketle aşağıdaki alt amaçlara cevap aranmıştır.

1. 8. sınıf Türkçe ders kitabında deyimlerin kullanım düzeyi ne kadardır?
2. 8. sınıf Türkçe ders kitabında atasözlerinin kullanım düzeyi ne kadardır?
3. 8. sınıf Türkçe ders kitabında özel isimlerin kullanım düzeyi ne kadardır?
4. 8. sınıf Türkçe ders kitabında yabancı isimlerin (orijinal yazılışla) kullanım düzeyi ne kadardır?
5. 8. sınıf Türkçe ders kitabında anıştırma isim, anıştırma metin, anıştırma söz ve anıştırma olay unsurları ne kadar yer almaktadır?
6. 8.sınıf Türkçe ders kitabındaki temalar kültürdilbilim olguları açısından ne gibi farklılıklar göstermektedir?

Sınırlılıklar

- 1- Bu araştırma; Milli Eğitim Bakanlığınca 2018-2019 Eğitim-Öğretim yılında Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıflarda okutulması kabul edilen Türkçe ders kitabında yer alan 8'i serbest okuma metni olmak üzere 32 konu metni ile sınırlıdır.
- 2- Araştırma ders kitabındaki metinlerde aranan söz varlığı unsurlarından deyimler, atasözleri, yabancı isimler ve özel isimler ile sınırlıdır.
- 3- Araştırma ders kitabındaki metinlerde aranan kültürdilbilim kavramlarından anıştırma olgular ile sınırlıdır.

2. YÖNTEM

Araştırmada MEB yayınlarının Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıflarda okutulması kabul edilen Türkçe Ders Kitabındaki metinler incelenerek elde edilen verilerden hareketle metinlerdeki söz varlığı ve kültürdilbilim unsurları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma

kapsamında ders kitabındaki 8'i serbest okuma metni olmak üzere toplamda 32 konu metni bu açıdan incelenmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada ders kitaplarındaki metinler incelendiği için nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırmaya konu olan olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı kaynakların analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Bu bağlamda MEB yayınlarının Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. sınıflarda okutulması kabul edilen Türkçe ders kitabındaki metinlerdeki söz varlığı ve kültürelbilim öğeleri incelenmiş, veriler kültürelbilim bakımından değerlendirilmiştir.

2.2. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada MEB yayınevine ait 8.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan okuma parçaları incelenmiş olup serbest okuma parçaları da bu incelemeye dâhildir. Ancak dinleme metinleri ders kitabında yer almadığı için araştırmaya dâhil edilmemiştir.

MEB Yayınlarının Yayımladığı 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı

Kitabın Basım Yeri ve Tarihi: Ankara, 2018.

Kitabın Yazarı / Yazarları: Dr. Gülşah Mete, Mahmut Karaaslan, Yeşim Kaya, Şahin Ozan, Derya Özdemir.

Kitaptaki Temalar ve Metin Sayısı: Kitapta toplam 8 tema ve bu temalarda bulunan toplam 32 metin yer almaktadır. Metinler ve yer aldıkları temalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Ders kitabında yer alan metinler, yazarları ve yer aldıkları temalar

Metin adı	Yazarı	Yer Aldığı Tema
Benlik Üzerine	Ahmet Şerif İzgören	Kişisel Gelişim
Martı	Richard Bach (Çev. Kader Ay Demireğen)	
Acele Karar Vermeyin	Lao Tzu (Çev. Nazmi Değirmenci)	
Bir Adım Atın (S.O. M)	Orhan Öksüz	Millî Mücadele ve Atatürk
Vatan yahut Silistre	Namık Kemal	
O Geliyor	Celal Sahir Erozan	
İstiklal Madalyası	Arif Nihat Asya	
Atatürk'e Mektup (S.O. M)	Afet İnan	Birey ve Toplum
Faydalı Bir İş Görmek	Şevket Rado	
Zevki	Necip Fazıl Kısakürek	
Gurbet	M. Halistin Kukul	
Türkçenin Güzelliği	Mustafa Özçelik	Sanat
Yirmi Beş Kuruş (S.O. M)	Faruk Nafiz Çamlıbel	
Sanat	Duru Özçelik	
Mikro Minyatür.	Ahmet Usal	
Selimiye Camii		

Bir Baba / Bir Zihniyet (S.O. M)	Bedri Rahmi Eyüboğlu	
Anadolu Uygarlıkları	Günay Tulun	Millî Kültürümüz
Burada Dur	Saim Sakaoğlu	
Ergenekon Destanı	Mustafa Necati Sepetçioğlu	
Anadolu Davulu (S.O. M)	Mehmet Önder	
Kalbin Sesi.	Mustafa Kutlu	Zaman ve Mekân
Geçen Zaman	Ziya Osman Saba	
Değirmende Döner Taşım	Sadık Yalsızuçanlar	
Bursa'da Zaman (S.O. M)	Ahmet Hamdi Tanpınar	
Yünus Emre'nin Mezarları	Nezihe Araz	Erdemler
Gülü İncitme Gönül	Bestami Yazgan	
Emine Teyze'nin Çilek Reçeli.	Miyase Sertbarut	
Eşekle Tilki (S.O. M)	Asım Haliloğlu	
Bilge Adamın Yolu	Aleiks Cabrera(Çev. Adem Uludağ)	Hak ve Özgürlükler
Aliya İzzetbegoviç ve Özgürlük Mücadelesi	Ahmet Turgut	
Özgürlük	Cahit Külebi	
Haritada Bir Nokta (S.O. M)	Sait Faik Abasıyanık	

2.3. Verilerin Analizi

Doküman incelemesi yöntemi ile elde edilen verilerin çözümleme aşamasında nitel bir analiz yöntemi olan içerik analizi kullanılmıştır. *İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metindeki sözcüklerin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir tekniktir. İçerik analizi, belli kelime ve kavramların varlığını belirlemeye ve yorumlamaya yönelik yapılır* (Büyüköztürk ve ark, 2018: 259). Bu bağlamda incelenen ders kitabındaki metinlerde geçen söz varlığı öğelerinin kültürdilbilimde denkliliğinin olup olmadığı göz önünde bulundurularak bu öğeler özel isimler, deyimler, atasözleri ve yabancı isimler şeklinde sınıflandırılıp frekans değerleri belirtilmiştir. Ardından veriler kültürdilbilim açısından ele alınmış ve özel isimler kategorisi anırtırma isim, anırtırma metin, anırtırma olay olarak ayrıştırılmıştır. Özel isimlere metin yazarları ve metin isimleri eklenmemiştir. Ayrıca anırtırma metinlerde söz konusu metinlerdeki metin kahramanlarının kendisine yer verilmemiştir. Atasözleri ve deyimler ise anırtırma söz grubu altında ele alınmıştır. Yorumlama aşamasında, elde edilen verilerden hareketle metinlerin kültürdilbilim veya söz varlığı öğeleri (deyimler, özel isimler, yabancı isimler ve atasözleri) bakımından yeterlilikleri, eksiklikleri yorumlanmış ve bazı genellemelere varılmaya çalışılmıştır. Araştırma boyunca inceleme ve çözümlemelerde Ahmet Turan Sinan'ın *Türkçenin Deyim Varlığı*, Ömer Asım Aksoy'un *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, *Türk Dil Kurumunun Güncel Sözlüğü* ve Olena Kozan'ın *Kültürdilbilim Temel Kavramlar ve Sorunlar* adlı eserleri esas alınmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Özel İsimler

İncelenen metinlerde geçen özel isimler ve frekansları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2. 8. sınıf ortaokul Türkçe ders kitabında yer alan özel isimler ve frekansları

Özel İsim	f	Özel İsim	f	Özel İsim	f	Özel İsim	f
Sıtkı Bey	24	Erzurum	2	Fatma	1	Mahfeli	1
Zekiye	24	Samsunlular	2	Sırbistan	1	Ahmet	1
Göktürk/ Göktürkler	21	Yugoslavya/ Yugoslavya Devleti	2	Çarmuzu Deresi	1	Konyalılar	1
Anadolu	20	Karaman	2	Lao Tzu	1	Osmanlılar	1
Emine Teyze	20	Ankara	2	Orhan (Bey)	1	Hititler	1
Allah	17	Eskişehir	2	Ernst Diez	1	Yunanlar	1
Selimiye Camii/ Selimiye	14	Nasreddin Hoca/ Hoca	2	Piri Reis	1	Saraybosna	1
Jonathan Livingston/ Jonathan/ Jon/Martı Jonathan	14	Kur'an (Kuran)	2	Halim Baki Kunter	1	Çarmuzu mahallesi	1
Osmanlı	13	Yunus Emre Türbesi	2	Tabduk Emre Türbesi	1	Hırvatistan	1
İslam Bey	13	Tanrı	2	Vildan Kunter	1	Makedonya	1
Bosna/ Bosna Hersek Devleti/ Bosna Hersek	13	Fatih Sultan Mehmet	2	Maderi Mevlana Türbesi	1	Bağdat	1
Yunus Emre/ Yunus	13	Türkçemiz	2	Tabduk Emre	1	Slovenya	1
Abdullah Aliya/ Aliya İzzetbegoviç/ Aliya	12	Salon Çiçeği	2	Emine Teyze Reçelleri	1	Fakülte Duayeni	1
İstanbul	11	Dayton Antlaşması	2	Paşa	1	Adnan Saygun	1
Mahmut	10	Etiler	2	Talat Halman	1	Pittard	1
Ergenekon	9	Sandıklı	2	Atatürk	1	Yunus Emre Derneği	1
Hasan Kale / Kale	9	Samsunlular	2	Almanca	1	Topkapı Sarayı	1
Kral	8	Paris	2	İngilizce	1	Fatiha Suresi	1
Türkçe	8	Balkanlar	2	Fransızca	1	Galata Kulesi	1
Sarıköy	8	Sultan II. Selim/ II.Selim	2	Prof. Dr. Fuat Köprülü	1	Çocuk Hakları Bildirisi	1
Kayan Han	7	Türkiye	1	Sırp	1	Bolvadin	1
Ali	7	Efes	1	Hırvat	1	Ayasofya	1

Mimar Sinan/ Koca Sinan/ Sinan	6	Cumhurbaşka anı	1	Kavak Meydanı	1	Mavi Kelebekler	1
Özel İsim	f	Özel İsim	f	Özel İsim	f	Özel İsim	f
Narkissos	6	Fojnica	1	Tukuzlar	1	Mevla	1
Manolya	6	Milet	1	Türülken	1	Şehzade Camii	1
Akademi	6	Troya	1	Kayat	1	Sultan Selim Han Camii	1
Mehmet Bey/Mehmet	6	Kültepe	1	Milli Eğitim Bakanlığı	1	Süleymaniy e Camii	1
İstiklal Madalyası	5	Alışar	1	Konsoloshane	1	AVM	1
Tukuz	5	Alaca	1	Ahidname	1	Erzurum Kekikleri	1
Konya	5	Akşehir	1	Cenevre	1	Kız Kulesi	1
Tor	4	Bizans	1	İş Kurumu	1	Ramazan	1
Profesör	4	Horasan	1	Tarih Kurumu	1	Bilgelik Evi	1
Edirne	4	Bağımsızlık Bosna Bayramı	1	Yeni Hatay Devleti	1	Demokratik Eylem Partisi	1
Selçuklular	4	Şişli	1	Ergenekon Destanı	1	Kovacı Mezarlığı	1
Bilge Kral	4	Hopa	1	Türkmen	1	Eğirdir	1
Avrupa	3	Karadeniz	1	Osmanlı Mimarisi Klasik Dönem	1	Keçiborlu kazası	1
Burdur	3	Bolu	1	Rüzgarlıman Köyü	1	Çay köyü	1
Bursa	3	Isparta	1	Oduncular köyü	1	Emre köyü	1
İl Han	3	Muradiye	1	Sarıbayır	1	Bosnalılar	1
Sultan	3	Kula	1	Malazgirt Zaferi	1	Tuzcu köyü	1
Börteçine	3	Karadut Köyü	1	Besni Üzüümü	1	Silistre Kalesi	1
İznik	2	Dokumacılar Köyü	1	Fransiskan Katolik Kilisesi	1	Şarlo	1
Çanakkale	2	Kırkpınar Yağlı Güreşleri	1	Sarıköy Ovası	1	Robinson Crosue	1
Türkçeleşmiş	2	Çaltı Burnu	1				

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabında 172'si farklı olmak üzere toplamda 532 özel ismin kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda bu özel isimlerin kültürdilbilim açısından sınıflandırılmasına gidilmiştir.

3.2. Özel İsimlerin Anırtırma Metin, Olay ve İsim Bakımından Sınıflandırılması

3.2.1. Anıştırma İsim

'Göktürk/ Göktürkler', 'Osmanlı', 'Yunus Emre/ Yunus', 'Tabduk', 'Aliya İzzetbegoviç', 'Bilge Kral', 'Börteçine', 'Piri Reis', 'Halim Baki Kunter', 'Vildan Kunter', 'Adnan Saygun', 'Sultan II. Selim', 'Talat Halman', 'Atatürk', 'Prof. Dr. Fuat Köprülü', 'Türülken', 'Kayat', 'Tukuzlar', 'Efes', 'Milet', 'Tukuz', 'Hititler', 'Pittard', 'Demokratik Eylem Partisi', 'Kayan Han', 'Mimar Sinan', 'İstiklal Madalyası', 'Şarlo', 'Tukuz', 'Selçuklular', 'İl Han', 'Fatih Sultan Mehmet', 'Bizans', 'Ernst Diez', 'Osmanlı Mimarisi Klasik Dönem', 'Silistre Kalesi', 'Troya', 'Nasreddin Hoca/ Hoca', 'Orhan (Bey)' gibi 39'u farklı olmak üzere toplamda 122 anıştırma isim tespit edilmiştir. Anıştırma metin ve olay isimleri toplama dâhil edilmemiştir.

3.2.2. Anıştırma Metin

İncelenen özel isimlerde; 'Ergenekon Destanı', 'Fatiha Suresi', 'Ahidname', 'Kur'an' gibi Türk kültürüne ait 4; 'Çocuk Hakları Bildirisi', 'Dayton Antlaşması', 'Robinson Crusoe' gibi dünya kültürüne ait 3 anıştırma metin bulunmuştur.

3.2.3. Anıştırma Olay

İncelenen özel isimlerde; 'Ergenekon', 'Malazgirt Zaferi', 'İstiklal Savaşı', 'Kırkpınar Yağlı Güreşleri' ve 'Yeni Hatay Devleti' gibi Türk kültürüne ait 5; 'Bosna Savaşı', 'Bosna Bağımsızlık Bayramı', 'Birleşmiş Milletler Genel Kurul Toplantısı' ve 'Mavi Kelebekler' gibi dünya kültürüne ait 4 anıştırma olay tespit edilmiştir.

3.2.4. Anıştırma Sözcükler

Ders kitabındaki metinlerde rastlanan anıştırma sözcükler 'Deyimler' ve 'Atasözcükleri' kategorileri açısından incelenmiştir.

3.2.4.1. Deyimler

İncelenen metinlerde geçen deyimler ve frekansları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 3. 8. sınıf ortaokul Türkçe ders kitabında geçen deyimler ve frekansları

Deyim	f	Deyim	f	Deyim	f
ne kadar	14	her ne ise	1	karın doyur-	1
kendi kendine	11	silah altında dur	1	dalga geç-	1
kiyamet mi		çeri çöpü ayıkla-		ensesinde boza pişir-	
kop-/ kıyamet	10		1		1
kop-					
değer ver-	6	sözünü kes-	1	çaba göster-	1
vücuda getir-	6	can ver-	1	burnunun dibi-	1
ortaya çık-	5	başında bekle-	1	şansı yaver git-	1
fark et-	4	toprak ol-	1	kendini beğen-	1
haber ver-	4	karşı dur-	1	acı ver-	1
hak et-	4	öteki beriki	1	aklından çıkar-	1
kim bilir-	3	ete kemiğe	1	ziyan ol-	1
		bürün-			
aklından geç-		göze al-		gözüme al-	
/aklından	3		1		1
geçir-					

haklı çık-	2	kendini topla-	1	yol aç-	1
özür dile-	2	yüzü ak ol-	1	göz ardı et-	1
Deyim	f	Deyim	f	Deyim	f
elden git-	2	emniyet et-	1	peşine tak-	1
ilk adım(ı) at-	2	gözünün önüne getir-	1	fikir yürüt-	1
er geç	2	şanına yakıştır-	1	eli silah tut-	1
dikkat çek-	2	vatan derdiyle yan-	1	yere göğe sığdırma-	1
çıt çıkma-	2	gözleri karar-	1	birbirine gir	1
ayağa kaldır-	2	değer biç-	1	yüz çevir-	1
çekip git-	2	ağırlığına git-	1	düze çıkarmaya çalış-	1
saçları ağart-	2	hesaba kat-	1	geviş getir-	1
göze çarp-	2	üstüne titre-	1	işini gör-	1
yüz ver-	2	fark gözet-	1	saygı besle-	1
yol ara-	2	yorgun argın	1	karşısına al-	1
karşı çık-	2	elini yak-	1	gözünü üzerinde ol-	1
yarından tezi yok	1	dağdan gelip bağdakini kov-	1	içi pır pır et-	1
baskına uğra-	1	malumat al-	1	hayran ol-	1
işe yarama-	1	fikir ver-	1	düze çıkar-	1
arkasına düş-	1	iş gör-	1	kafasına kak-	1
kılıçtan geçir-	1	mest ol-	1	el birliği	1
sağ kal-	1	hesabımı gör-	1	çorbada tuzu ol-	1
esir ol-	1	fırsat düş-	1	göğsünü gere gere	1
ad ver-	1	vücuda gel-	1	ağırlık ver-	1
boyun eğ-	1	hataya düş-	1	gözünü takıl-	1
hâl(i) kal-	1	gözünü döndür-	1	iftiraya uğra-	1
içine dönük	1	yolunu tut-	1	hakkını ara-	1
alkış tufanı	1	gözünden düş-	1	alev alev yan-	1
yerinde durama-	1	temize çık-	1	gölgede bırak-	1
havaalar çal-	1	gözünü korkut-	1	ayak altında dolaş-	1
hünerini göster-	1	iğneyle kuyu kaz-	1	hava estir-	1
ortaya koy-	1	karşı çık-(an)	1	çekirdekten yetiş-	1
baş tacı	1	saçı ağar-	1	canla başla	1
yüreğini hop-	1	nasır bağla-	1	küplere bin-	1
yüreği hafif-	1	yüzüstü bırak-	1	acı acı gül-	1
yüreği ferah-	1	yollara düş-	1	yüreğine in-	1
yüreği boşal-	1	merak sal-	1	tavır takın-	1
adı kal-	1	gözleri par-	1	elinde bulun-	1
acı gel-	1	alıp yürü-	1	pabucu dama atıl-	1
düşünüp taşın-	1	aklından bile geçirme-	1	aklı başında ol-	1
ömür boyu	1	hele hele	1	neme gerek	1
uçup git-	1	rahat bırak-	1	gün al-	1
etrafını sar-	1	ayaküstü	1	içi içine sığma-	1
adam ol-	1	dillere destan	1	keyfi yerinde ol-	1

birer ikişer	1	yerli yerinde	1	öç al-	1
dalıp git-	1	kafa yor-	1	el şakası	1
Deyim	f	Deyim	f	Deyim	f
gözleri dal-	1	bağdaş kur-	1	gönlü çek	1
mekik doku-	1	kendine mal et-	1	yakıp yık-	1
ruhunu şad et-	1	sarıp sarmala-	1	akıl erme-(z)	1
izin ver-	1	dalga dalga	1	boş dur-	1
ele geçir-	1	kiraya ver-	1	dert yan-	1
hak ver-	1	yolunu gözle-	1	kulak arkası et-	1
hayran kal-	1	dağları devir-	1	ballandıra ballandıra-	1
kıvanç duy-	1	söze gir-	1	dilini çözöver-	1
yolunda git-	1	oy birliği	1	karnı tok	1
taş çıkart-	1	boynu bükük	1	dillere destan ol-	1
boş sözler	1	şaşıp kal-	1	baş üstüne	1
tatlı dil(li)	1	başına buyruk	1	kelimenin tam anlamı	1
tan ağır-	1	üzerine yürü-	1	gözlerini kamaştır-	1
göz ucuyla bak-	1	arka arkaya	1	yaralarını sar-	1
hayata geçir-	1	ayağa kalk-	1	gözü kay-	1
ders çıkar-	1	başı önünde	1	gözlerinin içine bak-	1
hülyaya dal-	1	peşini bırakma-	1	elinden geleni yap-	1
boyası at-	1	fiyat ver-	1	söz ver-	1
gönlünden kop-	1	bağrına bas-	1	göz kırp-(ıcı)	1
başına dikil-	1	laf işit-	1	söz aç-	1
canı sıkıl-	1	deli ol-	1	kendini ver-	1
yanlış kapı çal-	1				

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde ortaokul 8. sınıf ders kitabında 229'u farklı olmak üzere toplamda 302 deyim kullanıldığı görülmektedir.

3.2.4.2. Atasözleri

İncelenen metinlerde geçen atasözleri ve frekansları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 4. 8. sınıf Türkçe ders kitabında geçen atasözleri ve frekansları

Atasözleri	f
Arı kovanı oğulsuz olmaz, düğün dernek davulsuz olmaz.	1
Uykusuz düş, davulsuz cümbüş olmaz	1
Davulun sesi uzaktan hoş gelir	1
Toplam	3

Ders kitabında incelenen metinlerde 3 adet atasözüne rastlanılmıştır.

3.2.5. Yabancı Kelimeler (Orijinal Yazılışlarıyla)

İncelenen metinlerde geçen yabancı kelimeler ve frekansları aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 5. 8. sınıf Türkçe ders kitabında geçen yabancı kelimeler (orijinal yazılışla)

Yabancı Kelimeler(Orijinal Yazılışlarıyla)	f
Jonathan Livingston/ Jon/ Jonathan	14
Pittard	1
Ernst Diez	1
Fojnica	1
Robinson Crusoe	1
Troya	1
Şarlo	1
Lao Tzu	1
Fransisken	1
Toplam	22

Tablo incelendiğinde orijinal yazılışlarıyla verilen yabancı isimlerin toplamda 22 tane olduğu görülmüştür. En çok sıklık derecesine sahip yabancı ismin ise ‘Jonathan Livingston/ Jon/ Jonathan’ olduğu görülmüştür.

Tablo 6. 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki kültürdilbilim olgularının sınıflandırılması ve frekans değerleri

Temalar	Özel İsimler			Anırtırma Sözler		Yabancı Kelime Sayısı
	Anırtırma Metin Sayısı	Anırtırma İsim Sayısı	Anırtırma Olay Sayısı	Deyim Sayısı	Atasözü Sayısı	
Kişisel Gelişim	-	1	-	38	-	15
Millî Mücadele ve Atatürk	-	10	2	55	3	1
Birey ve Toplum	-	-	-	43	-	-
Sanat	1	9	-	28	-	1
Millî Kültürümüz	1	53	3	38	-	1
Zaman ve Mekân	1	1	-	25	-	-
Erdemler	1	20	-	37	-	-
Hak ve Özgürlükler	3	17	4	43	-	4
TOPLAM	7	122	9	302	3	22

Tablo incelendiğinde özel isimlerin sınıflandırıldığı kategorilerde en çok anıştırma grubunun anıştırma isim olduğu görülmüştür. Ders kitabındaki temalarda toplam 122 anıştırma isim tespit edilmiştir. Anıştırma isimlere en çok '*Millî Kültürümüz*' temasında yer verilirken bu gruba '*Birey ve Toplum*' temasında hiç yer verilmediği tespit edilmiştir.

Tabloda değer ifade eden bir diğer grup ise anıştırma metinlerdir. Ders kitabındaki temalarda toplam 8 anıştırma metin tespit edilmiştir. Anıştırma metinlere en çok '*Hak ve Özgürlükler*' temasında yer verildiği görülürken '*Kişisel Gelişim*', '*Millî Mücadele ve Atatürk*' ve '*Birey ve Toplum*' temalarında anıştırma metne hiç yer verilmediği tespit edilmiştir. Geri kalan temalarda ise birer anıştırma metin tespit edilmiştir.

Tablodan elde edilen bir diğer sonuç ise anıştırma olaylardır. Ders kitabındaki temalarda toplam 9 anıştırma olay tespit edilmiştir. Bu gruba en çok '*Hak ve Özgürlükler*' temasında yer verildiği görülmüş, '*Kişisel Gelişim*', '*Birey ve Toplum*', '*Sanat*', '*Erdemler*', '*Zaman ve Mekân*' temalarında bu grubun hiç yer almadığı tespit edilmiştir.

Anıştırma sözler bölümünden elde edilen sonuçlara baktığımızda toplamda 305 anıştırma söze rastlanmıştır. Bunlardan 302'si deyim 3'ü atasözüdür. Anıştırma söz grubunda en çok deyim '*Millî Mücadele ve Atatürk*' temasında bulunduğu tespit edilmiştir. Bunu sırasıyla '*Birey ve Toplum*', '*Hak ve Özgürlükler*', '*Kişisel Gelişim*', '*Millî Kültürümüz*', '*Erdemler*', '*Zaman ve Mekân*' temaları izlemiştir. En az deyim '*Zaman ve Mekân*' temasında bulunmuştur. Atasözlerine ise sadece '*Millî Mücadele ve Atatürk*' temasında yer verilmiştir.

Orijinal yazılışlarıyla verilen yabancı kelimeler ise en çok '*Kişisel Gelişim*' temasında yer almıştır. '*Zaman ve Mekân*', '*Erdemler*', ve '*Birey ve Toplum*' temalarında bu gruba hiç yer verilmemiştir.

Tablodaki toplamdan elde edilen sonuçlara bakıldığında anıştırma olgulardan en çok anıştırma söz (f=305) grubuna yer verildiği görülmüştür. Bunu sırasıyla anıştırma isim (f=122), anıştırma olay (f=9) ve anıştırma metin (f=7) grupları izlemiştir.

4. SONUÇ

Bu bölümde, çalışmadan elde edilen sonuçlara ve bu sonuçlara ilişkin bazı önerilere yer verilmiştir.

Kültür hem bir millet için hem de o milleti meydana getiren bireyler için büyük önem ifade eden bir varlıktır. Kültür öğeleri ise bireyler arasında anlaşma ve dayanışmayı sağlayan ve bir milleti diri ve ayakta tutan olgulardır. Milleti var eden bireylerin bu kültür öğelerini bilmeleri ve bunlara sahip çıkmaları gerekmektedir.

Dil, kültür öğelerin aktarılıp korunmasını sağlayan ve üzerinde kültür izlerini taşıyan bir araç konumundadır. Ana dili ve öğretiminin ilk kültür öğretimi ve aktarımının gerçekleştiği dil olması hasebiyle bu noktada Türkçe dersinin önemi gayet açıktır. Türkçe dersleri, sahip olduğu kaynaklarıyla ana dilinin inceliklerini, zenginliklerini ve ana dilinin sahip olduğu kültür varlıklarını dil aracılığıyla öğretim aktaran temel derslerdir.

Dilsel unsurlar, üzerlerinde çeşitli analizler yapılmasına imkân tanıyan ifade kalıplarıdır. Kültürdilbilim de bizlere dilde bulunan kültür öğeleri hakkında bilgi veren çözümleme yöntemlerine sahip bir alandır.

Bu noktadan hareketle; araştırmada incelenen ortaokul 8. sınıf Türkçe ders kitabından elde edilen bulgular ışığında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. İncelenen metinlerde anırtırma metin, anırtırma olay, anırtırma isim ve anırtırma söz gibi anırtırma olgular tespit edilmiştir.
2. Anırtırma olgulardan en çok anırtırma söz grubu öğelerine yer verilmiştir. Bunu sırasıyla anırtırma isim, anırtırma olay ve anırtırma metin türleri izlemiştir.
3. Anırtırma söz grubunda en çok deyimlere rastlanmıştır. Deyimlerin bütün temalarda yer aldığı tespit edilmiş ve frekanslarının da birbirlerine yakın olduğu görülmüştür. Atasözlerinin ise frekansının çok düşük olduğu ve atasözlerine tek bir temada yer verildiği belirlenmiştir.
4. Anırtırma metinlerde Türk ve dünya kültürüne ait anırtırma metinlerin eşit sayıda olduğu görülürken anırtırma olaylarda Türk kültürüne ait unsurlara daha çok yer verilmiştir.
5. Anırtırma metinlerin temalara dağılımı incelendiğinde 8 temadan 3'ünde anırtırma metnin yer almadığı tespit edilmiştir.
6. Anırtırma olayların temalara dağılımı incelendiğinde ise 8 temadan 5'inde herhangi bir anırtırma olaya rastlanmamıştır.
7. Anırtırma olgular içinde çokluk bakımından ikinci sırada yer alan anırtırma isimler(f=122) ise bir temada hiç yer almamıştır.
8. Orijinal yazılışlarıyla incelenen yabancı isimlere (f=22) ise 3 temada rastlanmamıştır.
9. Çalışmada 'Millî Kültürümüz' temasının anırtırma olgu bakımından en zengin tema olduğu, bu anlamda 'Zaman ve Mekân' temasının ise en fakir tema olduğu belirlenmiştir.

Öneriler

Çalışmadaki sonuçlara göre sunulan öneriler şunlardır:

1. Türkçe ders kitabındaki metinler öğrencilerin millî kültür duyarlılıklarını geliştirebilecek düzeyde olmalı ve metinler bu hassasiyetle hazırlanmalıdır.
2. Türkçe ders kitabı metinlerde kültür ile ilgili dil öğelerine yeteri kadar yer verilmelidir. Bu anlamda söz varlığı öğelerinin ve anırtırma olgu türlerinin metinlerde yer alması önem arz etmektedir.
3. Çalışmada tespit edilen kültürdilbilimin temel kavramlarından olan anırtırma olgu, metin ve olay türlerinin kısmen yetersiz ve bu olguların temalara dağılımının düzensiz olduğu görülmüştür. Anırtırma olguların öğrencinin tarihini ve kültürünü hatırlayıp bunları benimsemesine yardımcı olacağı unutulmamalı bu sebeple ders kitaplarında bu türlere daha çok yer verilmesi gerekmektedir.
4. Anırtırma söz grubunda deyimlerin yeteri derecede kullanıldığı ancak ders kitabında yeteri miktarda atasözü varlığına yer verilmediği görülmüştür. Nitekim Güfta ve Kan (2011)'ın 7. Sınıf Türkçe ders kitabını dil ile ilgili kültür öğeleri açısından inceledikleri çalışmada, Akın (2018)'in ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki kültürel unsurları millî kültür teması nezdinde incelediği çalışmada, Öz (2012)'ün 8. sınıf Türkçe ders kitaplarını söz varlığı açısından incelediği çalışmada ve Büyükhellaç (2014)'ın Türkçe ders kitaplarını söz varlığı bakımından incelediği çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Atasözlerinin de diğer söz varlıkları gibi dilin inceliğini ve zenginliğini

yansıttığı göz önünde bulundurulmalı ve metinlerde atasözlerine daha çok yer verilmelidir. Ayrıca incelenen ders kitabında atasözlerine tek bir tema ve metin altında yer verildiği görülmüştür oysaki atasözlerinin kullanımında böyle bir sınırlamaya gidilmemelidir.

5. Bu çalışmada sadece MEB yayınlarının 8. sınıf ortaokul Türkçe ders kitabı incelenmiştir. Diğer sınıf düzeylerinde okutulan ve farklı yayınlarca hazırlanan Türkçe ders kitaplarının da kültürdilbilim açısından incelendiği çalışmalar yapılabilir. Ayrıca bu kitaplar karşılaştırmalı olarak da ele alınabilir.
6. Kültürdilbilim yeni yeni gelişmekte olan ve çözümleme yöntemleri henüz tam anlamıyla oturmamış bir alandır. Bu alanı aydınlatacak ve kültürdilbilim inceleme yöntemlerini açığa çıkaracak çalışmalar daha çok yapılmalı ve bunlar bilim dünyasına sunulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akın, K. (2018). Milli Kültür Teması Çerçevesinde Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Temel Unsurlar. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(77), 363-37.
- Aksan, D. (1990). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim 1*. Ankara: TDK Basımevi.
- Aksan, D. (2000). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim (1, 2, 3 ciltler)*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1970). *Atasözleri ve Deyimler (El Kitabı)*. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Hakkında II*. İnkılap Yayınları.
- Alabaş, R. (2018). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İlk Mekteplerde İnsani ve Toplumsal Değerler Eğitimi: Resimli, Yeni Muhasabat-ı Ahlakiye ve Medeniye Ders Kitabı Örneği. *Çağdaş Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 55-87.
- Amirova, N. D. (2014). Dilbilimde Özgün Bir Yaklaşım: Kültürdilbilim (Çev. Ü. Dohman). Kozan, O. (Ed.), *Kültürdilbilim Temel Kavramlar ve Sorunlar* içinde (s. 23-26). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ataklı, F. (2014). *Sosyal Bilimler Alanında Kültürdilbilim*. Kozan, O (Ed.). *Kültürdilbilim Temel Kavramlar ve Sorunlar* içinde (s. 27-32). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bulut, M., & Orhan, S. (2012). Türkçe-Edebiyat Ders Kitaplarının Dil Ve Kültür Aktarımındaki Rolü Ve Önemi Üzerine Bir İnceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(8), 297-311.
- Büyükhellaç, S. (2014). *Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Varlığının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Büyükdöztürk ve Ark. (2018). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (25. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çiftci, M., Batur, Z. ve Keklik, S. (2013). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kültür*. (Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çotuksöken, Y. (2003). *Üniversite Öğrencileri İçin Uygulamalı Türk Dili* (Vol. 2). Papatya Yayıncılık.
- Dilçin, C. (1978). Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı ve Tarihsel Sözlüğü. *Türk Dil Kurumu Hafta Sonu Konuşmaları*.
- Ergin, M. (1988). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Göçer, A. (2012). Dil-Kültür İlişkisi ve Etkileşimi Üzerine. *Türk Dili*, 729, 50-57.
- Gökarp, Z. (1990). *Türkçülüğün Esasları*. MEB yayınları.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede Kalıp Sözler. *Bilgi*, 44, 89-110.

- Güftâ, H., ve Kan, M. (2011). İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Dil İle İlgili Kültür Öğeleri Açısından İncelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 239-256.
- Günay, V. D. (2016). *Kültürbilime Giriş: Dil, Kültür ve Ötesi [Introduction to Culturology: Language, Culture and Beyond]*. İstanbul: Papatya Publishing.
- Güvenç, B. (1997). *Kültürün ABC'si* (Vol. 67). Yapı Kredi Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1964). Kelime Grupları ve Kuralları. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 11, 203-244.
- Kaplan, M. (1982). *Kültür ve Dil* (Vol. 95). Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (1987). *Türk Milletinin Kültürel Değerleri* (Vol. 732). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Karahan, L. (2009). Dil Bilgisi Öğretiminde Bütün Parça İlişkisinin Önemi. *Turkish Studies*, 4(8), 24-30.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Kozan, O. (2012). *Rus ve Türk Gazetelerindeki Haber Başlıklarının Kültürdilbilimsel Çözümlemesi*. Yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kozan, O. (2014). *Kültürdilbilim (Temel Kavramlar ve Sorunlar)* (1.Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Onan, B. (2017). *Dil Eğitiminin Temel Kavramları* (3.Baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Oruç, Ş. (2016). Ana Dili, İkinci Dil, İki Dillilik, Yabancı Dil. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 45(3), 279-290.
- Ozankaya, Ö. (1992). Ulusal Toplumun Ve Ulusal Kültürün Kurucu Öğeleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 3(10).
- Öz, G. (2012). İlköğretim Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Söz Varlığı Bakımından İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Özdemir, C. (2013). Dil-Kültür İlişkisi: Folklor Ürünlerinin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Yeri ve İşlevi. *Millî Folklor*, 25(97).
- Özdemir, E. (2000). *Erdemin Başlı Dili*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Par, A. H. (1980). *Örnekli Açıklamalı Atasözleri*. İstanbul: Serhat Dağıtım Yayınevi.
- Sinan, A.T. (2006). Ana Dili Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler. *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 75-78.
- Sinan, A. T. (2015). *Türkçenin Deyim Varlığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Spencer-Oatey, H. (2012). What is culture? A compilation of quotations. *GlobalPAD Core Concepts*. Advance online publication.
- Tuğ, C. (2011). *Rusçadaki Eşanlamlı Deyimlerin Kültürdilbilimsel Açıdan İncelenmesi*. (Yüksek lisans tez projesi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tutsak S. ve Batur Z. (2011). Cumhuriyetten Günümüze Türk Eğitim Sisteminde Ders Kitabı: İki Örneğin Karşılaştırılması. *Turkish Studies Dergisi*, 6/3, 355-389.
- Tüfekçioglu, H. (1993). Ders Kitapları Üzerine Yapılmış İki Çalışma ve Yetişkenlere Okuma Yazma Öğreten İki Kitap Hakkında İnceleme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(4), 61-90.
- Ünalın, Ş. (2010). *Dil ve Kültür* (4. baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Uygur, N. (2014). *Kültür kuramı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Yalçın, A. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri* (1.Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yazoglu, R. (2002). Dil-Kültür İlişkisi. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, (5).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.